

Priporočila za pripravo na tekmovanje v 4. in 5. razredu

Skupen naslov tekmovanja: ČUD(EŽ)NE BESEDE

Izbrano delo: **Peter Svetina: Kako zorijo ježevci in še ena knjiga istega avtorja**

Dozorevanje z ježevci na igrišču besed naj se začne.

Literarna zvrst in s tem besedilo, po katerem bomo posegli v tem šolskem letu z učenci 4. in 5. razredov, je nonsenzno besedilo Petra Svetine *Kako zorijo ježevci*.

Nonsenzno besedilo je stvaritev brez smisla zunaj stvaritve same, je hkrati tudi ne-umnost, torej kot stvaritev brez uma (logike) – ki hote ruši jezikovna pravila in vzpostavlja prostor osvobojene domišljije. (Saksida, 2015, 27)

O izbranem besedilu

V utemeljitvi Večernice¹ 2016 (nagrade za najboljše mladinsko delo) je bilo navedeno: "*Kako zorijo ježevci* Petra Svetine (Miš, 2015) je izvrstna zbirka **nonsensnih živalskih zgodb**, v katerih igrajo prevladujočo vlogo **humorne jezikovno-predstavne domislice** in igrivi preobrti. Nenavadno za tovrstno poetiko je, da se v njej smeh prepleta z natančno preišljenim občutkom za zven in pomen besed. Kakor da bi se besede osvobajale od svojega vsakdanjega pomena in bi, kot kako krhko bitje iz zgodb, doživele novo, vznemirljivo in navdihujoče življenje."

Delo *Kako zorijo ježevci* torej prinaša mnogo priložnosti za bralne dogodke v šoli:

- nenavadna imena živali/vrst, navad,
- izvirne in edinstvene literarne osebe, ki pa so ravno prav vsakdanje,
- močno podpora ilustracij Damijana Stepančiča,
- jasno besedilo,
- humor,
- spodbujen je premislek o številnih temah (nakupovanje, slikanje, vrtenje na stolu, nogomet).

¹ Večernica je nagrada za najboljše mladinsko delo, ki je izšlo v preteklem letu. Nagrado podeljuje časopisno-založniško podjetje Večer. Nagrado podeljujejo na tradicionalnem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede v Murski Soboti od leta 1997 naprej.

Nekaj poudarkov iz skupnih izhodišč²

Vsaka beseda v literaturi je:

ČUDNA, ker na njenih krilih posegamo v stvarnost, v kateri živimo, se podamo v svet, ki hkrati je in ga ni, saj živi v naši zavesti, ki je in ni resničen, ki nas vedno znova **meče iz ustaljenih vzorcev** vsakdanjika in nas hkrati vanje vedno znova vrne, obogatene s pogosto **negotovo** hojo po ovinkastih stezah »nepotrebne« domišljije.

in

ČUDEŽNA, kadar nam ne ponuja le sveta, ki ga je ustvaril nekdo drug, ampak zmore **spreminjati** naše dožemanje realnosti; beseda, ki se čudežno **poveže** z drugimi besedami, da občudujemo nenavadne **povezave**, **bogastvo** jezikovnih izraznih možnosti, **kršenje** opravi logičnosti in nazornosti, učinek besedil na bralce in se nam utrinjajo bralni spomini.

»Z ježevci je treba z rokavicami delat in jih z glavo brat.« (P. Svetina, 2016)

Cilji priprave na tekmovanje in tekmovanja so, da učenci, z mentorjevo podporo ob vodenem branju, razvijajo kritično in »raziskovalno« branje zahtevnejšega književnega besedila, da bi dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja. Torej, učenci znajo vrednotiti besedilo, temeljito raziskati vsebinske in slogovne prvine in značilnosti besedilne vrste izbranega besedila in povezati avtorjeva druga dela z izbranim delom. Da bi te cilje lahko uresničili, je treba delo z učenci načrtovati in se temeljito strokovno pripraviti na branje besedila (ne le učenčevega, tudi učiteljevega). Pred delom z učenci je potrebna tudi temeljita priprava učitelja na branje nonsensih besedil (torej naprej lastno branje učitelja, o čemer podrobno piše dr. Saksida v skupnih priporočilih). O tem, kako prepoznavati nonsens v besedilih, piše Peter Svetina v prispevku Nonsens in družbeni kontekst (2015, 38).

"Nekje se ustavijo, nekaj zamolčijo, in tisto moram z lastno domišljijo ali z občutkom dokončati sam. Če nekaj ostane in moraš sam vložiti v razumevanje nekaj napora, se mi zdi za besedilo dobro.« (P. Svetina, 2017)³

Nektera pravila, ki jih učitelji moramo sprejeti, če želimo, da bodo bralni dogodki ob Svetinovih Ježevcih omogočili polno doživetje, so:

² Skupna izhodišča, ki jih je pravil dr. Igor Saksida, predsednik državne komisije, so dostopna na: <http://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/skupna-izhodisca-tekmovanja-slovenscino-2017-2018.pdf>

³ Vir: <https://www.vecer.com/peter-svetina-tistim-ki-so-jih-hvalili-smo-rekli-piflar-6313180>

- dovolimo učencem bralcem, da se ob branju in pogovoru o prebranem smeji, navdušujejo, izražajo razočaranje, nejevoljo, jezo;
- temeljito se pripravimo na poglobljen pogovor o besedilu, da bo ta dovolj zahteven in da bo učencem omogočil razmislek in zaznavo morebiti prezrtih besedilnih signalov;
- v besedilih ne bomo iskali pripovedi, vzročno-posledičnih povezav, koherentnosti zgodbe, pač pa elemente/besede, ki odvzemajo smisel oz. delajo nesmisle (ali kot piše B. Gorenc (2015): odsmisle).

V nonsensu⁴ kot žanru proza pripoved ni oblikovana po običajnih narativnih postopkih – kakor so enovitost zgodbe, logična vzročno-posledična zgradba, psihologizacija oseb in iz nje rastoča zgodba – ki zagotavljajo koherentnost besedila kot celote, ampak je izrazito epizodno zaznamovana. Nad vsemi povezavami namreč prevlada osnovna žanrska določitev: končni učinek je vedno odzvem prej nakazanega pomena. Odvzeti pomen pa ne more ustvariti nadaljevanja pomena, kakor ga lahko oblikuje vzročno-posledična zgradba v nennsens besedilih. / ... / Povezovalne prvine so potrebne, vendar drugačne kakor v običajnih pripovednih besedilih. (B. Simoniti, 2015, 13).

Preden se lotimo pristopov, ki jih bomo uporabili pri delu z učenci, je treba poudariti, da **mora biti bralski odziv na nonsens tak, da tudi v recepciji ohranja besedilo kot nonsens** (Simoniti, 2015).

O strategijah pred, med in po branju

1. Pred branjem **knjige Kako zorijo ježevci** postavimo učencem **vprašanja za aktivacijo**. Primeri vprašanj: *Kako se naredi mikser? Kako se naslika prepih? Kako se pripravi na počitnice/letovanje? Kako se zamuja počasneje? Kako se postaviti rekord v teku na 157 metrov? Kako daleč je od točke A do B na zemljevidu? Kako postati svetilnik? Kako podariti obisk? Zakaj se sivka imenuje sivka, če pa je lila barve? Kako narediti, da se senca ne bo vlekla? Kakšne spomine prikličo sladoled? Kako se pride v vse smeri? Kako se zadrži spomin?* Učenci naj izberejo vprašanja, ki se jim zdijo zanimiva, naj iščejo nenavadne odgovore, v skupini diskutirajo o odgovorih, izberejo najbolj smiselne, najbolj nesmiselne, najbolj smešne, najbolj tragične odgovore.
2. Po napovedi avtorja in knjige pozovemo učence **k individualnemu branju ali pa besedila beremo skupinsko**. Vsekakor bo enkratno branje premalo, zato omogočimo otrokom, da doživijo pristen stik z besedilom in da ga v polnosti doživijo. V 4. in 5. razredu so učenci zmožni samostojnega poglobljenega branja, še posebej tisti, ki na literarnem področju zmorejo več (ti so najverjetneje tudi vključeni v tekmovanje).

⁴ B. Simoniti (2015, 23) razlaga: »Veliko literarnih raziskovalcev se je ukvarjalo z ugibanji, kako je nonsens sploh nastal. Zame najprepričljivejša razlaga je, da preprosto s ponavljanjem v ustnem izročilu. Otroke so od nekdaj uspavali ženski glasovi s ponavljanjem pesmi; če ni bilo uspavank, pač kakršnih koli umerjenih verzov iz »odraslih« pesmi, ki so se jih pestunje sproti domislile. Z mnogimi ponovitvami in sodelovanjem otrok, ki so razbirali prve besede, so se pesmi obrusile v zvočno zaporedje besedilnih okruškov, ki pomensko niso več »smiselni«, saj je pomen ostal v ozadju.«

3. Nato organizirajmo **skupinske pogovore ali okrogle mize** o prebranem besedilu. Mogoče vodi pogovor celo kateri izmed učencev ali pa učenci vnaprej pripravljajo vprašanja, o katerih bomo kasneje razpravljali. Mogoče so lahko vodilo vprašanja iz faze pred branjem. Izhodišče za pogovore v nadaljevanju naj bodo učenčeva doživetja, ki pa jih naj učitelj pomaga dograjevati in izpopolnjevati z vprašanji na več stopnjah:
- *Ali je bilo kaj, kar ti je bilo v knjigo še posebej všeč? Kaj je pritegnilo tvojo pozornost? Ali je bilo v knjigi kaj, kar ti ni bilo všeč? Si med branjem izpustil kakšen del? Ali te je v knjigi kaj presenetilo? Si našel kaj, česar nisi opazil še v nobeni knjigi?*
 - *Si že prebral kakšno podobno knjigo? Si v tej knjigi opazil kaj posebnega v načinu, kako je uporabljen jezik? Kaj bi o knjigi povedal sošolcem? V knjigi niso zapisane pravljice, ne pesmi, ne pripovedi – kako bi ti poimenoval taka besedila?*
 - *Ali se posamezne zgodbe dogajajo v časovnem zaporedju? Si v njih prepoznal kraj dogajanja? Kako si si predstavljal kraj dogajanja?*
 - *Katere književne osebe so se najpogosteje pojavljale v zgodbah? Katera je po tvoji presoji najpomembnejša? Kako bi to pojasnil? Ali te katera književna oseba spominja na koga, ki ga poznaš? Ali te katera književna oseba spominja na katero od književnih oseb iz drugih književnih del?*
 - *Ali si kdaj ugotovil, o čem razmišljajo književne osebe? Nam pisatelj pove, kaj čutijo, kako se počutijo?*
4. Učenci naj **besedilo preberejo z bralno nalogo** – mogoče uporabijo znake, s katerimi si lahko označijo:

POSEBNOSTI	NESMISLI	ČUDNE BESEDE	ČUDEŽNE BESEDE	HUMOR	PRESENEČENJA	PREPLETENKE

Izdelajmo sezname, uporabljajmo jih v novih nalogah in sestavljajmo svoje. Zbirajmo ideje.

Razložimo nekatere značilnosti nonsensa s primeri iz knjige Kako zorijo ježevci:

- naštevanje: HELGE IN KEPICA SLADOLEDA
- presenečenja: MOTORČEK, TAK MOTORIN
- povezovanja: AVTOBUSNA POSTAJA V 12 DEJANJIH (*»Brez zamere ni mere, brez treninga ni kluba.«*)
- ekspresivne besede – čustva, izražena na pretiran poseben način, brez motiva: HELGE IN KAJ JE SUPER; HELGA IN ZADNJA MISEL
- socialne karakterizacije glavne osebe: OB TOČI ZVONITI JE PREPOZNO, LETOVANJE (*»Ti si en svetilnik, Helge.«*)
- pretiravanja: ZA DVA TEDNA
- ponavljanja: STARA GUMA (*Hodi po robu.*), GUGALNICA
- posebne besedne zveze: KAJMEBRIGA, VSAK ŠPAS IMA SVOJ KRATEK ČAS
- narobe logika: HELGE IN SENCA, UTEŽ
- humor: KAJ ŽE?

Pri delu z učenci teh prvin nonsensa ne bomo posebej izpostavljali tako, da bi jih poimenovali, bomo pa učence usmerjali z vprašanji, v kolikor jih bodo prezrli. Torej bomo jeziku v izbranem besedilu, v pripravi na tekmovanje, posvetili posebno pozornost. Mogoče bo učenec potreboval pomoč pri zaznavanju in razumevanju slogovnih značilnosti, a mu te ne bomo dajali tako, da bi mu s prstom pokazali nanje, pač pa bomo s spodbujanjem ustvarjalnega in asociativnega razmišljanja ustvarjali pogoje za razumevanje jezika (Kordigel Aberšek, 2008).

5. V nadaljevanju se usmerimo v **medbesedilno stvarnost** in iščimo sporočila v posameznih zgodbah. Navežemo se lahko na vprašanja iz uvodnega dela in jih razširimo.
- Kako se naredi mikser? HELGA IN HELIKOPTER
 - Kako se naslika prepri? ASTORJEVA SLIKA
 - Kako se pripravi na počitnice/letovanje? PRIPRAVE NA LETOVANJE
 - Kako se zamuja počasneje? KINOPREDSTAVA
 - Kako postaviti rekord na teku na 157 metrov? TEKMA S ČASOM
 - Kako priti od točke A do B na zemljevidu? NAJKRAJŠE
 - Kako postati svetilnik? PRIPRAVE NA LETOVANJE
 - Kako podariti obisk? OBISK S KUPOM VPRAŠANJ
 - Zakaj se sivka imenuje sivka, če pa je lila barve? KAKO JE SIBKA, ČE JE LILA
 - Kako narediti, da se senca ne bo vlekla? HELGE IN SENCA
 - Kakšne spomine priključijo sladoled? HELGE IN KEPICA SLADOLEDA
 - Kako se pride v vse smeri? TAKOLE, REČE HELGE
 - Kako se drži spomin? KAKO RAZLAGA NIKOZIJA

Učence nagovorimo, da razmišljajo o tem, kaj bi lahko povedali o Ježevcih, o tem kaj novega so izumile živali, opišejo naj posamezne živali in njihove lastnosti in posebnosti. Učence pozovemo k razmišljanju o tem, kaj pomeni »po toči zvoniti je prepozno« ali »vsak špas ima svoj kratek čas« in »nekdo ti skače v besedo« ali »gre po svetu lahkih nog« in kako bi to povezali in aktualizirali v svojem življenju.

6. Nikakor ne smemo pozabiti na pomen **ilustracij Damijana Stepančiča** in učence usmeriti tudi v »branje« njihovega pomena, prepoznavanje humorja, simpatičnosti likov, pretiravanj, nesmislov. Učence lahko povabimo k temu, da ob ilustracijah zapišejo svoje (ne)smislice, odsmislice.
7. Besedila v knjigi **Kako zorijo ježevci povežemo z enim od drugih del Petra Svetine**. To je lahko pesniška zbirka ali še ena zbirka nonsenznih besedil. Tako lahko med drugim izberemo:
- Ropotarno, v kateri se najdejo različne pravljice, pesmi z besednimi igrami, tudi nonsensi, vsaka stran v knjigi prinaša literarno presenečenje;

- Modrost nilskih konjev, v kateri nilska konja Hubert in Marcel sedita v senci pod platano in rada modrujeta o podobnih rečeh kot Ježevci, npr. kako narediti šopek iz rim; o tem kdo je glavni na svetu; o tem, kako nilski konji luščijo grah; o tem kako rešiti nerešljiv problem in še in še.
 - Klobuk gospoda Konstantina, pripoved, v kateri se klobuk zaradi »Kdor nima na glavi, ima pod nogami« odpravi po mestu in pristane na različnih glavah, poskrbi za zaplete in končno najde lastnika.
 - Čudežni prstan (pravljica),
 - Pesmi iz pralnega stroja.
8. Po poglobljenem branju in pogovoru z vrednotenjem in aktualizacijo lahko učencem v pripravi na tekmovanje ponudimo tudi pisanje besedila, v katerem bodo pridobljene bralne izkušnje opisali, utemeljevali, primerjali z avtorjevim pogledom. Preden se učenci takšnih nalog v obliki spisov lotijo, se z njimi pogovorimo tudi o kriterijih, ki jim bomo sledili. Kriteriji naj bodo: **razumevanje** (npr.: učenec opiše, predstavi izbrane osebe, izpelje preprost sklep, vključi primerjanje z drugim delom); **osebni odziv in njegova prepričljivost** (npr.: učenec vključuje svoje predstave, poveže osebe/dogajanje s svojim svetom, komentira, se opredeljuje); **zgradba besedila** (npr.: uvod, jedro, zaključek); **jezikovna pravilnost** (vključena čitljivost).

Primeri nalog za pripravo na pisanje besedila:

- Prebral si knjigo Kako zorijo ježevci. Izberi tebi najljubše besedilo in ga razloži, primerjaj ga z besedilom tvoje druge knjige.
- Napiši besedilo, v katerem boš pojasnil, katere dogodivščine, domislice so se tebi zdele nove, smešne in presenetljive in povej zakaj. Kaj je v obeh delih čudnega in kaj čudežnega?
- Napiši besedilo, v katerem boš uporabil in razložil naslednjo besedno zvezo/misel: Po toči zvoniti je prepozno. Poveži jih s kakšnim svojim doživetjem.
- V knjigi Kako zorijo ježevci je veliko ilustracij. Izberi eno in ob njej zapiši zgodbo, ki bo polna tvojih domislic.
- V knjigi Kako zorijo ježevci izberi najbolj nesmiselno besedilo in ga naredi smiselnega.
- Prebral si knjigo Kako zorijo ježevci in še eno knjigo. Razmisli, v čem sta si knjigi podobni in v čem različni, kje se v njiju pojavi narobe svet. Svoje razmišljanje pojasni s primeri iz obeh besedil.
- Prebral(a) si knjigo Kako zorijo ježevci. Pisatelj predstavi različne živali in njihove domislice, izume. Izberi nekaj živali in njihovih domislic in jih razloži. Ali so podobni primeri domislic tudi v drugi knjigi, ki si jo prebral? Predstavi jih.

Viri:

- Saksida, I. (2017). Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje. Dostopno na: <http://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/skupna-izhodisca-tekmovanja-slovenscino-2017-2018.pdf>
- Saksida, I. (2015). Kaj je nonsens in kako učinkuje?. Otrok in knjiga, letnik 42, številka 94, str. 26-34. Dostopno na: http://www.revije.si/fileadmin/Documents/Humanisticne_revije/Otrok_in_knjiga/2015/42-94.pdf
- Simoniti, B. (2015). Od nesmisla do nonsensa. Otrok in knjiga, letnik 42, številka 94, str. 9-25. Dostopno na: http://www.revije.si/fileadmin/Documents/Humanisticne_revije/Otrok_in_knjiga/2015/42-94.pdf

JEŽEVCI v medijih in na družabnih omrežjih (V priporočilo za branje mentorjev/učiteljev):

- LITERARNA LEKARNA: <http://literarnalekarna.weebly.com/domov/cudovite-zverinice-za-danasnji-cas>
- SPRETNOST SE ODVOZLA, ČE PADE V ČUDNE MISLI: <https://www.vecer.com/spretno-se-odvozla-ce-pade-v-cudne-misli-6236635>
- Spretno se odvozla, če pade v čudne misli: <http://www.publishwall.si/casopisvecer/post/234798/spretno-se-odvozla-ce-pade-v-cudne-misli>
- VEČERNICA 2016: <http://www.rtvsllo.si/kultura/knjige/dobitnik-vecernice-je-peter-svetina/403598>
- VEČERNICA 2017: <http://novice.najdi.si/predogled/novica/dd40d2fdc2c108beffdfcfe32b1d7b06/Govori-se/Kultura/Dobitnik-vecernice-Peter-Svetina-To-ne-pomeni-da-je-ena-knjiga-boljsa-od-druge>
- O AVTORJU: <http://www.ludliteratura.si/avtor/peter-svetina/>

Pripravila: dr. Leonida Novak